

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАЦИН Михайло Юхимович

УДК 340.15(4)«1802/1932»:339.922

**ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА МІЖДЕРЖАВНА
ІНТЕГРАЦІЯ (XIX ст. – поч. 30-х рр. XX ст.):
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ВИШНЯКОВ Олександр Костянтинович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
ПАЛЬЧЕНКОВА Вікторія Михайлівна,
Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичний приватний університет,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права;
кандидат юридичних наук, доцент
КОВАЛЬОВА Світлана Григорівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили,
доцент кафедри історії та теорії держави і права

Захист відбудеться «26» вересня 2015 р. о 10³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «26» вересня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

економічної інтеграції України до ЄС розглядається як запорука до набуття Україною членства в Європейському Союзі у довгостроковій перспективі.

Ці міркування, а також відсутність спеціального дослідження розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.) в українській історико-правовій науці, обумовлюють актуальність обраної теми для комплексного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до програми Міністерства освіти і науки України «Актуальні проблеми розбудови демократичної, соціальної, правової держави відповідно до положень Конституції України», плану наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Традиції і новації в сучасній українській державності і правовому житті» на 2006–2010 р.р. (державний реєстраційний номер 0106U004970) та «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 р.р. (державний реєстраційний номер 011U0006Н). Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права» та планів науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» «Історичні традиції у правовому розвитку України» на 2011–2015 р.р.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є монографічне розв'язання важливої наукової задачі – історико-правової характеристики європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.).

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі задачі:

виявити етимологічно та змістовно характеристики таких понять, як економічна міждержавна інтеграція та економічна міждержавна інтеграційна система;

удосконалити періодизацію історії європейської економічної міждержавної інтеграції та охарактеризувати кожен з етапів її розвитку;

систематизувати нормативно-правові та міжнародно-правові акти та науково-теоретичні дослідження щодо європейської економічної міждержавної інтеграції та навести історіографічний огляд;

охарактеризувати процес формування та історико-правовий розвиток митного союзу на території Німеччини в XIX ст. як економічної міждержавної інтеграційної системи та виявити її характерні особливості;

виокремити та охарактеризувати основні етапи становлення економічної міждержавної інтеграційної системи в рамках Австрійської імперії та особливості правового забезпечення цього процесу;

визначити історико-правову характеристику економічної інтеграції на території Італії протягом 1860–1865 р.р. та виявити її особливості у порівнянні з економічною інтеграцією німецьких держав;

надати історико-правову характеристику економічної міждержавної інтеграції під час Першої світової війни та після її завершення;

розкрити сутність проекту австрійсько-німецького митного союзу 1931 р. та виявити причини відмови від реалізації цього проекту;

з'ясувати значення Конвенції Оучі 1932 р. як економічного міждержавного інтеграційного механізму Бельгії, Нідерландів та Люксембургу та розглянути роль Великої Британії у процесі блокування втілення цієї ініціативи у життя.

Об'єктом дослідження є європейська економічна міждержавна інтеграція.

Предметом дослідження є історико-правова характеристика європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.)

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано закони і категорії діалектики (єдність історичного і логічного, абстрактного і конкретного, спільного й особливого, одиничного й унікального). Роботу побудовано на принципах історизму, об'єктивності та системності.

Методологія дослідження побудована на: діалектичному підході, який допоміг осмислити взаємозалежність і взаємозумовленість процесу розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції та виникнення європейських економічних міждержавних інтеграційних систем; цивілізаційному підході, який визначає зумовленість впливу цивілізаційного та культурного простору на характер розвитку економічної міждержавної інтеграції та становлення економічних міждержавних інтеграційних систем; герменевтичному підході, який допоміг у процесі інтерпретації юридичних текстів, наукових монографій та інших письмових праць учених.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять загальнонаукові методи: логічний, історичний, метод аналізу та синтезу. Логічний метод використано при формулюванні висновків та пропозицій з урахуванням вимог несуперечливості, визначеності, послідовності та обґрунтованості суджень (р.р. 1, 2, 3). Історичний метод дозволив розглянути європейські економічні міждержавні інтеграційні системи в хронологічній послідовності їх виникнення (р.р. 2, 3); Метод аналізу допоміг поділити європейські економічні міждержавні інтеграційні системи на окремі структурні елементи для глибшого розуміння їх ролі у функціонуванні системи в цілому (р.р. 2, 3). Метод синтезу допоміг у цілому оцінити характерні риси кожної європейської економічної міждержавної системи у їх взаємовідносинах із зовнішнім світом (р.р. 2, 3). Використано спеціальні методи наукового пізнання, серед

яких головним є історико-правовий метод, оскільки його застосування відбувалося на кожному етапі дослідження, зокрема у виявленні причинно-наслідкових зв'язків у процесі розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції та становлення європейських економічних міждержавних інтеграційних систем (р.р. 1, 2, 3). Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати юридичний зміст правових актів, які сприяють розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції та становлять основу для побудови європейських економічних міждержавних інтеграційних систем (р.р. 2, 3); структурно-функціональний метод, використано для дослідження структурних елементів європейських економічних міждержавних інтеграційних систем (р. 2, п.п. 3.2, 3.3).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці вітчизняних та іноземних науковців у галузі історії держави та права, теорії держави та права, права Європейського Союзу, міжнародного права, історії, економіки та політології, серед яких роботи: Л. А. Аляєвої, М. Р. Аракеляна, Е. Аннерса, В. Г. Басва, В. А. Базарова, Б. Балаши, М. Балл, І. Й. Бойка, Дж. Вайнера, О. К. Вишнякова, Ю. О. Волошина, Н. В. Єфремової, Д. Ірвіна, І. І. Лукашука, В. Карра, С. В. Кульчицького, Д. МакКарті, А. А. Моїсєєва, О. Л. Лисенко, Ю. М. Оборотова, А. Салтера, П. Стірка, Е. В. Скурко, Б. Й. Тищика, С. Полларда, Е. Цольнера, А. Д. Урсул, В. Хендерсона, Х. Шмітта, К. Штрікверда, І. В. Яковюка, О. Яси та ін.

Емпіричною основою дисертації є міжнародні конвенції; резолюції міжнародних економічних конференцій; митні угоди; мемуарна література; преса; історико-правові пам'ятки, зокрема, галузеві національні законодавчі акти.

Хронологічні рамки дослідження визначено з огляду на історико-правовий характер дисертаційної роботи. Початковою хронологічною межею є перші роки XIX ст., коли відбувається бурхливий розвиток промислової революції та стає нагальною потреба до створення економічних міждержавних інтеграційних систем для сприяння розвитку національного товаровиробника. Крайньою хронологічною межею є поч. 30-х рр. XX ст. – тобто початковий період загострення фінансової та економічної кризи в Європі, яка призвела до використання європейськими державами політики меркантилізму та протекціонізму, що обумовило зростання торгових тарифів і, як наслідок, – значне скорочення товарообігу між європейськими країнами.

Географічні рамки дослідження визначено у межах найбільш розвинутих країн Західної Європи, які належать до романо-германської правової сім'ї (Німеччина, Італія, Австрія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Бельгія, Нідерланди та Люксембург).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що уперше на монографічному рівні надано історико-правову характеристику європейської економічної міждержавної інтеграції

(XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.), яку розкрито у таких основних положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

надано авторське визначення економічної міждержавної інтеграції як прояву процесу інтернаціоналізації господарського життя, що знаходить своє вираження у зближенні національних економік та створенні передумов до спільного вирішення економічних проблем за допомогою створення відповідних наднаціональних органів; та економічної міждержавної інтеграційної системи як інституційної формалізації економічного міждержавного інтеграційного процесу;

уведено у науковий обіг маловідомі міжнародно-правові та національно-правові акти, які до цього перебували поза увагою вітчизняної науки, та показано їх вплив на перебіг європейського економічного міждержавного інтеграційного процесу (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.);

доведено, що протягом XIX ст. під впливом появи митних союзів на території Німеччини склалася практика, відповідно до якої держава – член митного союзу звільнялася від обов'язків за режимом найбільшого сприяння у разі, якщо митний союз відповідав критеріям «справжнього» митного союзу;

обґрунтовано багаторівневий історико-правовий підхід до бачення механізмів розбудови європейського економічного міждержавного інтеграційного процесу (20-і р.р. – поч. 30-х р.р. XX ст.), а саме: зближення європейських держав через створення таких економічних міждержавних інтеграційних систем, як митний союз та спільний ринок; інтеграція на основі укладення багатосторонніх угод, які містили би положення щодо запровадження режиму найбільшого сприяння у торгівлі; створення міждержавних промислових картелів;

удосконалено:

теоретичні основи процесу подолання правового партикуляризму в процесі економічної міждержавної інтеграції у частині уніфікації торговельного законодавства;

періодизацію європейської економічної міждержавної інтеграції на прикладі найбільш розвинених держав романо-германської правової сім'ї шляхом виокремлення нових етапів та перегляду загальноновизнаних;

розуміння неможливості ініціювати економічну міждержавну інтеграцію одразу ж на широкій основі, яка включала б усіх потенційних учасників цього процесу, та необхідність інтеграції серед обмеженого кола держав-учасниць, що у разі своєї успішності може стати центром тяжіння для інших потенційних суб'єктів;

набули подальшого розвитку:

характеристика значення Економічного та фінансового комітету Ліги Націй у процесі правового та адміністративного забезпечення розвитку економічних міждержавних інтеграційних процесів протягом 20-х рр. –

поч. 30-х рр. XX ст., що підтверджено теоретичним та практичним доробком проведених міжнародних економічних конференцій та ухваленням важливих міжнародно-правових актів, які мали місце за його сприяння;

визначення змісту економічної міждержавної інтеграції як інтегративного процесу, компонентами якого є нерозривно пов'язані між собою економіка, політика та право;

знання про необхідність наявності потужної держави, яка здатна виконувати роль ініціатора та координатора інтеграційного процесу, що підтверджується вирішальним значенням інтегруючої діяльності Прусії у процесі об'єднання Німеччини та П'ємонту в процесі об'єднання Італії.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення дисертації можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальших загальнотеоретичних та історико-правових досліджень європейської економічної міждержавної інтеграції;

правозастосовній практиці – для подальшого удосконалення механізму зближення України з економічною міждержавною інтеграційною системою Європейського Союзу;

правотворчості – для удосконалення національного законодавства у процесі його адаптації до законодавства ЄС у рамках виконання плану щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

навчальному процесі – для викладання курсів «Історія держави та права зарубіжних країн» та «Право Європейського Союзу», для створення спецкурсів «Історія економічного права Європейського Союзу», «Історія європейської міждержавної інтеграції».

Апробація результатів дослідження. Положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства та кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати дослідження доповідалися на: II Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і права в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Сімферополь, 16–17 квітня 2010 р.); Міжнародних науково-практичних конференціях «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 15–16 лютого 2013 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); науковій конференції «Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення» (м. Запоріжжя, 5–6 грудня 2014 р.); науковій конференції «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні» (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.); науковій конференції «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики» (м. Львів,

26–27 грудня 2014 р.), круглому столі, присвяченому 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи викладено у восьми статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, та одній публікації у зарубіжному періодичному науковому виданні. Опубліковано п'ять тез-доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, із них основного тексту – 181 сторінка. Список використаних джерел містить 230 найменувань і розташований на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність і ступінь дослідження теми, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологічну основу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, розміщено відомості про апробацію та публікацію результатів дисертації, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «Загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження розвитку економічної міждержавної інтеграції та формування економічних міждержавних інтеграційних систем» складається з трьох підрозділів і присвячений загальнотеоретичним та методологічним засадам дослідження, удосконаленню періодизації історії розвитку економічної міждержавної інтеграції та характеристиці джерельної бази дослідження.

У підрозділі 1.1. «Понятійно-категоріальний апарат дослідження» комплексно та міждисциплінарно розглянуто становлення, сутність понять: «європейська економічна міждержавна інтеграція» та «європейська економічна міждержавна інтеграційна система». Аналіз змісту зазначених понять дав змогу зробити висновок щодо того, що економічна міждержавна інтеграція є проявом процесу інтернаціоналізації господарського життя, який знаходить своє вираження у зближенні національних економік та створенні передумов до спільного вирішення економічних проблем за допомогою створення відповідних наднаціональних органів. У процесі свого розвитку економічна міждержавна інтеграція неодмінно досягає результату, який мав прояв у створенні економічних міждержавних інтеграційних систем. Так, економічна міждержавна інтеграційна система є інституційною формалізацією перебігу міждержавного інтеграційного процесу та може набувати різних форм, зокрема: зона вільної торгівлі,

митний союз, спільний ринок, економічний союз та повна економічна інтеграція. При цьому, кожна із вищезазначених форм економічних міждержавних інтеграційних систем створює передумови для певного ступеня взаємодії правових систем держав-учасниць, яка може відбуватися через конвергенцію, асиміляцію та інтеграцію. Інтеграція репрезентує найбільш поглиблену форму взаємодії правових систем і може відбуватися за трьома напрямками: взаємодія нормативних компонентів правових систем, взаємодія компонентів, пов'язаних із вираженням суспільної свідомості, та взаємодія організаційних компонентів правових систем. Варто зазначити, що досвід створення економічних міждержавних інтеграційних систем протягом XIX ст. довів, що вони можуть бути фундаментом для більш комплексних процесів державотворення.

Встановлено, що в роботах провідних західних вчених між 1918–1939 р.р., термін «економічна інтеграція» використовувався з метою доведення того, що рівень переплетіння державних економічних систем в Європі напередодні Першої світової війни був вражаючим, що, зокрема, знаходило своє відображення у мінімальній кількості обмежень для вільного транскордонного руху товарів, робочої сили та капіталів між європейськими державами. Після Другої світової війни з'являються монографічні наукові дослідження, в яких уперше пропонується науковий аналіз окремих форм економічних міждержавних інтеграційних систем. Зокрема, варто назвати роботу Дж. Вайнера «Проблема митного союзу» (1949), в якій здійснено історико-теоретичне дослідження митних союзів, що створювалися протягом XIX ст. в Європі, та сформульовано три критерії «справжнього митного союзу»: 1) повне усунення митних бар'єрів у торгівлі держав-членів митного союзу; 2) встановлення єдиного зовнішнього митного тарифу на імпорту з третіх країн; 3) розподіл доходів від митних зборів у відповідності до зазделегідь визначеної формули. Крім того, на фоні розвитку європейського економічного міждержавного інтеграційного процесу другої половини XX ст. такі автори, як В. Хендерсон, Е. Русакіс, Г. Китон у своїх публікаціях здійснювали порівняльне дослідження німецької економічної інтеграції XIX ст. з європейською економічною міждержавною інтеграцією другої половини XX ст., формулюючи певні закономірності розвитку економічних міждержавних систем.

У підрозділі 1.2. «Періодизація історії економічної міждержавної інтеграції: концептуальні підходи» удосконалено періодизацію економічної міждержавної інтеграції. Австрійський економіст Г. Хаберлер виокремив три стадії економічної інтеграції: 1) початок XIX ст. – середина XIX ст., інтеграція відбувалася в європейських економічно дезінтегрованих країнах, що стало наслідком бажання захистити свої кордони від імпорту із зовні; 2) період між 1860 – 1939 р.р., характеризується зростанням інтеграційних економічних зв'язків між європейськими країнами; 3) 1948 р. до тепершнього часу, економічна міждержавна інтеграція розглядається

як основа побудови політичної єдності європейських країн. Британський вчений С. Поллард запропонував децю іншу періодизацію, зокрема він поділив історію XIX ст. на три етапи: 1) більша частина століття, в рамках якої відбувся трансфер технологій спочатку з Британської імперії у найбільш розвинуті країни континенту, а потім із цих країн технології поступово почали поширюватися на менш розвинуті країни; 2) друга частина століття, протягом якої відбувалась економічна інтеграція європейських країн шляхом лібералізації руху товарів, робочої сили, інвестицій та запровадження нових видів транспорту. Крім того, тривав трансфер технологій; 3) останніми десятиліттями XIX ст. економічна інтеграція почала розвиватися між окремими європейськими підприємствами, що приводило до появи міжнародних компаній.

Обидві періодизації не враховують таких критеріїв, як інституалізація європейської економічної міждержавної інтеграції та державотворчі наслідки перебігу цього процесу. Виокремлено такі періоди становлення європейської економічної міждержавної інтеграції: 1) поч. XIX ст. – 1914 р. – відбувається активний розвиток промислової революції, збільшення рівня товарного виробництва і, як наслідок, – необхідність в інтенсифікації зовнішньоторговельних відносин та пошуку ринків збуту національної продукції, на фоні чого відбувається поступове усунення митних бар'єрів між провінціями Німеччини, Австро-Угорщини та Італії, що призвело до створення економічних міждержавних інтеграційних систем, які стали основою для подальших процесів державотворення (Німеччина та Італія) або ж реорганізації державного механізму (Австро-Угорщина). Паралельно економічні міждержавні інтеграційні процеси відбуваються і між європейськими країнами, здебільшого через лібералізацію транскордонного руху товарів, робочої сили, інвестицій та капіталів. Проте вона мала неінституалізований характер; 2) 1914–1932 р.р. – протягом якого гальмується процес економічної міждержавної інтеграції в Європі, що стало наслідком Першої світової війни та виникнення після її закінчення численних державних утворень, які ототожнювали політичну незалежність з необхідністю впровадження політики економічного націоналізму. Так, у цей період відбувається запровадження великої кількості торговельних (тарифних та кількісних) бар'єрів у торгівлі між європейськими державами. Разом із тим скликання численних міжнародних економічних та фінансових конференцій створює експертну платформу для вироблення шляхів відновлення економічного міждержавного інтеграційного процесу

У підрозділі 1.3. «Огляд джерельної бази дослідження» розглянуто нормативно-правові та міжнародно-правові акти щодо забезпечення європейської економічної міждержавної інтеграції та проаналізовано стан наукового опрацювання проблеми розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.),

Проаналізовано нормативно-правові та міжнародно-правові акти, які регулювали розвиток європейської економічної міждержавної інтеграції у період між ХІХ ст. та поч. 30-х р.р. ХХ ст. Важливою складовою джерельної бази дослідження є «Закон про мита та непрямі податки з іноземних товарів та про сполучення між провінціями» від 26 травня 1818 р. Завдяки цьому закону було сформовано митну систему Пруссії, яка стала фундаментом подальшої економічної інтеграції німецьких держав. Цінними для дослідження обраної теми також є тексти митних та комерційних угод, укладених між німецькими державами у процесі будівництва єдиного внутрішнього ринку Німеччини, які видавалися у щорічних збірках документів британського офісу зовнішніх справ (British and Foreign States Papers) протягом ХІХ ст.

Окрему увагу приділено «Рекомендації економічної конференції союзних урядів» («Recommendations of the Economic conference of the Allied Governments»). Цей документ став продуктом спільного бажання урядів Антанти координувати свою внутрішню та зовнішню економічну політику під час Першої світової війни.

Зроблено акцент на Протокол щодо намірів створення Митного союзу між Австрією та Німеччиною 1931 р., оскільки митний союз розглядався Австрією та Німеччиною як перший етап на шляху до входження Австрії до складу Німеччини. Ідея приєднання Австрії до складу Німеччини неодноразово ставала предметом політичних дискусій в обох країнах, проте саме після поразки у Першій світовій війні вони набули практичного змісту. Отже, цінність цього проекту полягає у бажанні через створення економічної міждержавної інтеграційної системи створити передумови до реалізації проекти державотворчого характеру.

З метою виявлення елементів міждержавної інтеграційної системи, проаналізовано «Конвенцію про зниження економічних бар'єрів» («Convention on lowering economic barriers»), яку було укладено в 1932 р. між Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Цей документ є важливим та цікавим із точки зору аналізу його як ще одного прикладу регіонального виміру європейської міждержавної економічної інтеграції невеликих європейських країн.

Проаналізовано стан наукового опрацювання проблеми розвитку європейської економічної міждержавної інтеграції (ХІХ ст. – поч. 30-х р.р. ХХ ст.). Наукова література складається із праць українських та зарубіжних (американських, британських, німецьких, шведських, угорських) дослідників, в яких висвітлено окремі елементи перебігу економічної міждержавної інтеграції у межах найбільш розвинутих країн Західної Європи, що належать до романо-германської правової сім'ї.

Із проголошенням державної незалежності України інтерес дослідників до європейської економічної міждержавної інтеграції посилюється значною

мірою. Варто відзначити роботи Ю. О. Волошина, В. В. Копійки, Л. А. Луць, Б. Й. Тищика, І. В. Яковюка, Т. І. Шинкаренко та ін.

Монографічне дослідження Ю. О. Волошина «Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти» та монографічне дослідження Л. А. Луць «Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика» є важливими роботами для розуміння інтеграційного процесу як багаторівневого явища, яке відбувається в економічних, політичних та правових вимірах. У монографічній роботі В. І. Яковюка «Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу» досліджено політико-правові ідеї та концепції різних часів, які моделювали розвиток інтеграційного процесу. У роботі В. В. Копійки та Т. І. Шинкаренко «Європейський Союз: історія і засади функціонування» досліджено історію європейської інтеграції, проте зосереджено увагу на другій половині ХХ ст., при розгляді попередніх періодів як передумови початку економічної міждержавної інтеграції, а не як економічної інтеграції як такої.

Серед праць зарубіжних дослідників слід особливо відзначити монографію британського вченого В. Хендерсона – «Німецький митний союз», «Піднесення німецької індустріальної потужності», в яких досліджено проблеми, пов'язані з розвитком економічної інтеграції німецьких держав, а в роботі «Виникнення спільного ринку» здійснено дослідження розвитку економічної міждержавної інтеграції в Європі у цілому. На особливу увагу заслуговує робота угорського дослідника Оскара Яци «Руйнування Габсбурзької монархії», який наполягав на тому, що Австро-Угорська імперія, у разі, якби її вчасно було реформовано на інтеграційних засадах, мала потенціал стати прецедентом для міждержавного інтеграційного процесу в Європі у цілому. Окремо слід назвати роботу С. Полларда «Європейська економічна інтеграція 1815 – 1970 р.р.» та роботу П. Стирка «Історія європейської інтеграції з 1914 року», в яких продемонстровано зростаючий рівень взаємопроникнення економічних систем європейських держав із початку ХІХ ст.

Другий розділ «Історико-правові основи генезису та розвитку економічних міждержавних інтеграційних процесів у формі становлення митних союзів на прикладі Німеччини, Австрійської імперії та Італії» складається із трьох підрозділів і присвячений історико-правовому аналізу економічних міждержавних інтеграційних систем протягом ХІХ ст.

У підрозділі 2.1. «Історико-правовий розвиток Німецького митного союзу як економічної міждержавної інтеграційної системи» зазначено, що до початку ХІХ ст. Німеччина перебувала в економічно роздробленому стані у рамках Священної римської імперії німецької нації. Незважаючи на те, що існували політико-правові проекти забезпечення економічної

інтеграції німецьких держав, ці плани наражалися на супротив правителів німецьких держав, які не бажали втрачати навіть частини власного суверенітету. Вирішуючи долю Німеччини, 8 червня 1815 р. протягом роботи Віденського конгресу було ухвалено компромісний документ – «Союзний акт», який став правовою основою проголошення і створення Німецького союзу у формі конфедерації (Deutscher Bund). Важливим для розвитку економічної міждержавної інтеграції на території Німеччини було включення до Союзного акта положення, яке передбачало започаткування дискусій щодо комерції та комунікації між державами в рамках першої сесії Асамблеї Німецького союзу (ст. 19). Цікавим видається той факт, що у спільному австрійсько-прусському проекті майбутнього союзного акта від 23 травня 1815 р. замість ст. 19, схоже за метою положення містилось у ст. 17, проте воно мало більш конкретний характер та звучало так: «Члени Союзу залишають за собою право на першому засіданні Федеральних Зборів прийняти розпорядження, спрямовані на досягнення свободи торгівлі та руху між німецькими державами, та такі, якщо стосуються водного руху та загального благополуччя», тобто, якщо у першочерговій редакції ключивим словом було – «прийняти розпорядження» (to decide), то в остаточній редакції залишалась лише інтенція розпочати відповідні перемовини (to deliberate).

Важливим етапом на шляху економічної інтеграції німецьких держав стало ухвалення Прусією Закону «Про мита та непрямі податки з іноземних товарів та про сполучення між провінціями». Цим законом усувалися митні бар'єри між пруськими провінціями та встановлювався єдиний зовнішній пруський митний тариф. Уже за десять років на території Німеччини було створено низку економічних міждержавних інтеграційних утворень, які заклали основу для створення в 1834 р. Німецького митного союзу. Розвиток економічних міждержавних інтеграційних процесів сприяв політичній інтеграції та розвиткові державнобудівничих процесів, які завершилися створенням Німецької імперії. Основним документом, що регламентував існування імперії, стала Конституція, якої було ухвалено 16 квітня 1871 р. В основу цієї конституції було покладено Конституцію Північнонімецького союзу 1866 р. Зокрема, в ній підтверджувалося, що в основі Німецької імперії лежить єдина митна та торговельна зона (ст. 33).

У підрозділі 2.2. «Етапи становлення економічної міждержавної інтеграційної системи в рамках Австрійської імперії та правове забезпечення цього процесу» зазначено, що, на відміну від економічної міждержавної інтеграції в Німеччині, в Австрійській імперії мала місце економічна дезінтеграція, тобто створення митного союзу було фактором або механізмом збереження існуючих воєнно-політичних зв'язків та запобігання повній руйнації імперії. Так, 15 березня 1867 р. було досягнуто Компроміс щодо державно-правової реорганізації імперії між австрійським урядом та представниками угорської політичної еліти.

30 квітня 1867 р. цю угоду було імplementовано парламентом Угорщини, який ухвалив Закон про Компроміс (Hungarian Ausgleich Law (Statute 1867: XII)). У зв'язку з дуже тісними відносинами між Угорщиною та іншими частинами Габсбургської монархії було прийнято рішення щодо передачі на наднаціональний рівень вирішення торговельно-економічних відносин. У цьому документі стверджувалося, що Угорщина готова до створення торговельних або митних союзів з іншими частинами австрійської монархії. Передбачалося, що цей союз може бути утворено тільки шляхом проведення відповідних перемовин. Важливим пунктом таких перемовин, згідно із цим Законом, мала стати домовленість щодо «природи, раціональних основ та менеджменту» фіскальних зборів із промислової продукції, що автоматично мало виключити можливість однієї із сторін самостійно приймати рішення щодо зниження прибутків іншої сторони. У цьому документі зазначалося, що для сторін – членів Митного союзу є «бажаним та важливим домогтися однаковості монетарних систем та курсу валют». Це положення було також спрямовано на збалансоване функціонування економічного об'єднання обох частин імперії, що зробило максимально прозорим транскордонний рух товарів.

На основі Закону про Компроміс за декілька місяців було ухвалено Закон № 16 (Statute 1867: XII), в якому стверджувалося, що «сторони створюють єдину митну та комерційну територію, яка оточена спільними митними кордонами». Фактично йшлося про створення єдиного внутрішнього ринку та встановлення певної системи інтеграції відносин. Зазначалося, що сторони повинні були узгоджувати тарифну політику та вступати у торговельні відносини з третіми країнами на основі взаємного розуміння (*mutual understanding*). Сторони разом мали впроваджувати регуляторні та адміністративні заходи у таких економічно важливих сферах, як залізнична, річна та морська навігація, поштові та телеграфні послуги; система мір та ваги; право інтелектуальної власності. Для ефективного функціонування єдиного внутрішнього ринку імперії передбачалося застосування принципу взаємного визнання (*mutual recognition principle*) патентів, незалежно від місця реєстрації винаходів. Цей пункт мав сприяти транскордонному рухові технологій у рамках Австро-Угорського єдиного внутрішнього ринку.

21 грудня 1867 р. Рейхсрат Австрійської частини імперії прийняв Закон «Про спільні справи земель австрійської монархії та про порядок управління ними». Цей документ розмежовував компетенцію між двома частинами королівства. Так, до виключної компетенції спільних інститутів двох частин імперії належали: іноземні справи, включаючи дипломатичне та торговельне представництво, воєнні справи та фінанси. Крім того, Закон містив перелік сфер, які хоча й не входили до сумісної компетенції, але становили спільний інтерес для обох частин імперії, отже потребували узгоджених дій та координації, іншими словами, вони

підпадали під спільну компетенцію обох держав. Так, відповідно до ст. 2 цього документа, до спільної компетенції належали: 1) торговельні справи, включаючи митне законодавство; 2) законодавство про непрямі податки, які пов'язані з промисловим виробництвом; 3) єдина монетарна система та валютний курс; 4) порядок експлуатації залізничних доріг, коли зачіпаються інтереси обох частин імперії; 5) забезпечення системи державної безпеки. Спираючись на аналіз цього документа, можна дійти висновку, що у той час як укладення торговельних договорів із третіми країнами належало до виключної компетенції союзних міністерств, питання встановлення тарифів було предметом узгодження в рамках спільної компетенції обох частин імперії. Ця угода набула юридичної сили з моменту ухвалення угорським та австрійським парламентами відповідних імплементаційних законів.

У підрозділі 2.3. *«Правова характеристика економічної інтеграції італійських держав протягом 1860–1865 р.р.»* охарактеризовано особливості європейської економічної міждержавної інтеграції серед італійських держав, які доводять, що у разі існування сильного регіонального гравця економічна міждержавна інтеграція відбувається у формі інфраструктурної експансії у менш впливові та менш розвинені держави регіону.

Третій розділ *«Правовий аспект розвитку економічних міждержавних інтеграційних процесів між двома світовими війнами та їх інституалізація»* складається з трьох підрозділів і присвячений історико-правовому аналізу економічних міждержавних інтеграційних систем на початку XX ст.

У підрозділі 3.1. *«Історико-правова характеристика економічної міждержавної інтеграції під час Першої світової війни та після її завершення»* розглянуто досвід 20-х р.р. XX ст., коли на експертному рівні сформувалося три підходи до європейської міждержавної економічної інтеграції, які передбачали: 1) створення митного союзу та спільного ринку європейських держав; 2) інтеграцію на основі укладення системи багатосторонніх угод, які містили би положення щодо надання безумовного режиму сприяння у торгівлі; 3) створення міждержавних промислових картелів та розподіл ринків збуту, що автоматично звільняло держави від необхідності встановлювати торговельні бар'єри. Підкреслено, що важливу роль протягом цього періоду відігравав Економічний та фінансовий комітет Ліги Націй, який став платформою для дискусій щодо пошуку ефективних шляхів економічного, політичного та правового зближення між європейськими країнами. Відбувся ряд міжнародних економічних конференцій, на яких було ухвалено рішення про необхідність прийняття низки міжнародних конвенцій, зокрема міжнародної конвенції про «Спрощення митних формальностей». Особливість цього документа полягає передусім у тому, що абсолютна більшість підписантів Конвенції були саме

європейські країни. Так, ст. 1 цього документа робить чітке посилання на обов'язок держав – членів Ліги Націй утримуватися від запровадження надмірних, непотрібних або необґрунтованих мит або інших подібних формальностей. У той же час сторони Конвенції брали на себе обов'язок переглянути положення національних законодавств за допомогою певних законодавчих та адміністративних засобів з метою їх адаптації до потреб зовнішньої торгівлі. Сторони домовилися уникати запровадження нових перепон, за виключенням тих випадків, коли це є вимушеним кроком для захисту важливих інтересів держав (це ж положення знайшло своє відображення у ст. 17 Конвенції).

Особливу увагу зосереджено на Конвенції «Про скасування імпорتنих та експортних обмежень та заборон», якою було встановлено зобов'язання щодо вжиття державами-членами у шестимісячний термін усіх доцільних заходів, спрямованих на скасування імпорتنих та експортних заборон та обмежень, та щодо утримання від запровадження нових у майбутньому. Конвенція передбачала перелік виключних умов, за яких держави могли вводити обмеження на міжнародні торговельні операції, зокрема у разі загрози суспільній безпеці (ст. 4), але вони не повинні були мати вибіркового характеру стосовно різних держав (ст. 5).

У підрозділі 3.2. «*Проект Австрійсько-німецького митного союзу 1931 р.*» проаналізовано особливості створення на початку 30-х рр. XX ст. митного союзу між Австрією та Німеччиною, що сприяло реалізації ініціатив А. Бріана щодо розбудови Європи на федеративних засадах. Так, у положенні 1.1. цього протоколу зазначалося, що майбутній договір між Австрією та Німеччиною спрямовано на те, щоб «дати початок новому економічному порядку в Європі на основі регіональних угод», підтвердження цього можна знайти також у положенні 1.2. зазначеного документу, відповідно до якого сторони проголосили бажання вступити в переговори щодо підписання схожих договорів із будь-якою державою, яка цього забажає. Важливим положенням цього документа стала домовленість щодо уніфікації митного законодавства та гармонізації тарифів (п. 2). Державам-членам заборонялося стягнення будь-яких мит з експорту та імпорту товарів з іншої держави-члена митного союзу (п. 3.). Заборонялося вводити експортні або транзитні обмеження, окрім випадків, які могли бути виправдані безпекою та здоров'ям суспільства або іншими схожими причинами (п. 7). Проте, інші європейські держави, передусім Франція та Чехословаччина вважали, що текст протоколу суперечить зобов'язанням Австрії відповідно до Сент-Жерменської угоди 1919 р. та протоколу щодо економічної реконструкції Австрії від 1922 р., якими Австрії заборонялося у будь-який спосіб ставити під сумнів свою політичну або економічну незалежність. Так, супротив інших країн та негативний висновок Міжнародного суду щодо сумісності положень проекту з міжнародними зобов'язаннями Австрії сприяли відмові Австрії та Німеччини від реалізації цього проекту.

У підрозділі 3.3. «Значення Конвенції Оучі 1932 р. як економічного міждержавного інтеграційного механізму» розглянуто особливості економічної міждержавної інтеграції між Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Відповідно до ст. 1 зазначеного документа, держави-підписанти не тільки погодилися не збільшувати існуючі між ними митні збори та не встановлювати нові, але й зобов'язалися «не збільшувати захисний характер існуючих митних зборів» (включаючи відмову від введення нових митних зборів) стосовно третіх країн, з якими вони були пов'язані комерційними зобов'язаннями. Важливим досягненням Конвенції стало те, що вищезазначені держави вирішили протягом наступних п'яти років прогресивно зменшувати митні платежі, кожен рік на 10%, але не менше ніж на 50% від існуючого рівня та не менше ніж на 4% для напівфабрикатів та 8% для готових виробів. Слід звернути увагу на ст. 4 Конвенції, яка зобов'язувала погоджувати особливості режиму (modalities of the regime) сертифікації товарів. Сторони повинні були також розробити та затвердити спільну митну номенклатуру, яку було би спрямовано на апроксимацію регуляторних стандартів держав-укладачів Конвенції.

Проте, позиція Великої Британії щодо несумісності положень угоди із зобов'язаннями цих країн стосовно неї, змусила їх відмовитися від реалізації цієї економічної інтеграційної ініціативи, оскільки Велика Британія була важливим торговельним партнером, що робило неможливим реалізацію будь-якої інтеграційної ініціативи без узгодження її з позицією Великої Британії.

ВИСНОВКИ

Здійснений історико-правовий аналіз європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.) дав змогу зробити такі висновки:

1. Встановлено, що економічна міждержавна інтеграція є проявом процесу інтернаціоналізації господарського життя, який знаходить своє вираження у зближенні національних економік та створенні передумов до спільного вирішення економічних проблем за допомогою формування відповідних наднаціональних органів. Різниця між економічною кооперацією та економічною інтеграцією є одночасно кількісною та якісною, тоді як перша спрямована на зменшення дискримінації, друга – усуває дискримінацію як таку. Так, кожен новий крок з усунення перешкод у міждержавній торгівлі має розглядатися як ознака інтеграції.

Інституційно-правовим результатом розвитку економічної міждержавної інтеграції є економічна міждержавна інтеграційна система, яка є цілісною сукупністю елементів, що перебувають у певних взаєминах один з іншим і з середовищем, яке її оточує. У залежності від волі

учасників, економічна міждержавна інтеграційна система може набувати різноманітних форм.

2. Удосконалено періодизацію європейської економічної міждержавної інтеграції, та запропоновано виокремити три етапи: 1805–1914 р.р. – відбуваються активний розвиток промислової революції, збільшення рівня товарного виробництва і, як наслідок, – необхідність в інтенсифікації зовнішньоторговельних відносин та пошуку ринків збуту національної продукції, на фоні чого відбувається поступове усунення митних бар'єрів між провінціями Німеччини, Австро-Угорщини та Італії, що призвело до створення економічних міждержавних інтеграційних систем, які стали основою для подальших процесів державотворення (Німеччина та Італія), або ж реорганізації державного механізму (Австро-Угорщина). Паралельно економічні міждержавні інтеграційні процеси відбуваються і між європейськими країнами, здебільшого через лібералізацію транскордонного руху товарів, робочої сили, інвестицій та капіталів. Проте вона мала неінституалізований характер; 1914–1932 р.р. – протягом зазначеного періоду гальмується процес економічної міждержавної інтеграції в Європі, що стало наслідком Першої світової війни та виникненням після її закінчення численних державних утворень, які ототожнювали політичну незалежність з необхідністю впровадження політики економічного націоналізму. Так, у цей період відбувається запровадження великої кількості торговельних (тарифних та кількісних) бар'єрів у торгівлі між європейськими державами. Разом із тим скликання численних міжнародних економічних та фінансових конференцій створює експертну платформу для вироблення шляхів відновлення економічного міждержавного інтеграційного процесу.

3. Уведено до наукового обігу такі маловідомі міжнародно-правові та національно-правові акти, як: митні угоди, укладені в рамках економічного інтеграційного процесу німецьких держав; Протокол щодо намірів заснувати Австро-Німецький митний союз 1931 р.; та Конвенцію Оучі 1932 р., які до цього перебували поза увагою вітчизняної науки, та показано їх вплив на перебіг європейського економічного міждержавного інтеграційного процесу (XIX ст. – поч. 30-х р.р. XX ст.).

4. Набув подальшого розвитку науковий підхід щодо економічної міждержавної інтеграції як інтегративного процесу, компонентами якого є нерозривно пов'язані між собою економіка, політика, право. Так, у випадках Німеччини та Італії відбувався перехід від економічної дезінтеграції до економічної міждержавної інтеграції з наступним переходом до правової інтеграції та державотворення. На відміну від Німеччини та Італії, в Австро-Угорщині створення митного союзу було фактором або механізмом збереження існуючих воєнно-політичних та правових зв'язків.

5. Набули подальшого розвитку положення про роль Ліги Націй у процесі економічного зближення європейських держав та про особливості

дії Економічного та фінансового комітету, створеного Лігою Націй, у процесі правового та адміністративного забезпечення розвитку економічних міждержавних інтеграційних процесів протягом 20-х рр. – поч. 30-х р.р. XX ст. Політико-правовою основою для діяльності Ліги Націй та її підрозділів у цьому напрямку стала ст. 23 Статуту Ліги, яка містила зобов'язання держав ухвалити відповідні нормативно-правові акти для гарантування вільного сполучення та транзиту між ними. До того ж ця стаття закріплювала принцип рівноправного режиму (*equitable treatment*) у комерційних операціях між державами – членами Ліги, в рамках якого закладався принцип недискримінації у торгівлі, що вважався першим кроком на шляху до відмови від затвердження нових та початку усунення існуючих у той період торговельних бар'єрів у європейській міждержавній торгівлі.

6. Виявлено, що протягом 20-х р.р. XX ст. серед політичної та інтелектуальної еліти європейських країн відбувається формування трьох підходів до розбудови європейського економічного міждержавного інтеграційного процесу, а саме: 1) зближення європейських держав через створення таких економічних міждержавних інтеграційних систем, як митний союз та спільний ринок; 2) інтеграція на основі укладення системи багатосторонніх угод, які містили б положення щодо надання безумовного режиму сприяння у торгівлі; 3) створення міждержавних промислових картелів та розподіл ринків збуту, що автоматично звільняло держави від необхідності встановлювати торговельні бар'єри.

7. З'ясовано, що неможливо ініціювати економічну міждержавну інтеграцію одразу ж на широкій основі, за участю всіх потенційних учасників цього процесу, оскільки цьому можуть завадити політичні чинники або суперечності у поглядах на шляхи розвитку інтеграційного процесу. Створення митного об'єднання в обмеженому колі держав-учасниць у разі своєї успішності може стати центром тяжіння для інших держав. Досвід економічної міждержавної інтеграції Німеччини та Австро-Угорщини протягом XIX ст. продемонстрував, що найбільш прийнятною формою організації поглиблених взаємозв'язків є митний союз, оскільки він дозволяє максимізувати прибутки сторін за рахунок збільшення товарообігу та зменшення рівня контрабанди. До того ж митний союз є засобом зовнішнього ефективного впливу з метою переконати треті країни піти на взаємне зниження розміру митних тарифів.

8. Досвід розвитку міждержавних інтеграційних процесів у Німеччині, Австро-Угорщині та Італії протягом XIX ст. свідчить, що необхідним фактором успішності інтеграційного процесу є наявність потужного актора, який здатен виконувати роль центра та координатора інтеграційного процесу. Так, у Німеччині цю роль виконувала Прусія, в Австро-Угорщині – австрійська правляча еліта, в Італії – П'ємонт. При цьому при виборі моделі політичної інтеграції велику роль відіграє рівень структурного, економіко-правового розвитку країн.

9. Розвиток економічної міждержавної інтеграції доводить, що в процесі її інтенсифікації наявною потребою стає необхідність подолання партикуляризму правових систем різних держав та створення єдиної національної правової системи, яка або має примат над партикулярним правом держав-членів, або взагалі скасовує його. При цьому у разі, якщо суб'єкти інтеграційного процесу мають усталені правові системи, процес створення національної правової системи має адаптивний характер, спрямований на апроксимацію партикулярних правових систем з метою створення єдиної, яка уособлювала б усі характеристики, властиві партикулярним правовим системам. В іншому разі, як свідчить досвід економічної міждержавної інтеграції Італії та Австро-Угорщини, – має місце поширення впливу правових збірників одного суб'єкта інтеграційних процесів на всіх інших.

10. Доведено, що протягом XIX ст. під впливом появи митних союзів на території Німеччини склалася практика, відповідно до якої держава – член митного союзу звільнялася від обов'язків за режимом найбільшого сприяння у разі, якщо митний союз відповідав критеріям «справжнього» митного союзу. Після Першої світової війни особливо загострюється дискусія щодо сумісності перебування в інтеграційному об'єднанні та обов'язків, які випливають із режиму найбільшого сприяння у торгівлі. Так, держави континентальної Європи, які із завершенням війни втратили свої колонії, були більш схильні до встановлення інтеграційних відносин зі своїми сусідами. Натомість Велика Британія, залишаючись імперією, бажала зберегти преференційний торговельний режим із залежними територіями, наполягаючи при цьому на отриманні усіх переваг режиму найбільшого сприяння.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Кацин М. Е. Правовое обеспечение трансформации таможенного союза в общий рынок ЕС / М. Е. Кацин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція : зб. наук. праць / МОН України, Міжнар. гуманітар. ун-т – О., 2013. – Вип. 6-3, т. 2. – С. 151–156.
2. Кацин М. Ю. Політико-правові концепції європейської економічної міждержавної інтеграції (1919–1932) / М. Ю. Кацин // Держава і право : Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 63. – С. 406–412.
3. Кацин М. Ю. Політико-правові концепції європейської економічної міждержавної інтеграції (1932–1939) / М. Ю. Кацин // Держава і право : Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 64. – С. 101–109.

4. Кацин М. Ю. Політико-правова роль Організації європейського економічного співробітництва у процесі європейської міждержавної економічної інтеграції (1948–1957) / М. Ю. Кацин // Митна справа. – 2014. – № 2, ч. 2, кн. 2. – С. 295–301.

5. Кацин М. Ю. Особливості становлення Німецького митного союзу (1818–1834): історико-правовий аспект / М. Ю. Кацин // Митна справа. – 2014. – № 3. – С. 29–37.

6. Кацин М. Ю. Розвиток Німецького митного союзу (1834–1853 рр.): історико-правові особливості в аспекті європейської економічної інтеграції / М. Ю. Кацин // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України : зб. наук. праць. – К., 2014. – Вип. 3. – С. 16–21.

7. Кацин М. Е. Причины и предпосылки подписания конвенции Оучи 1932 г. в аспекте европейской экономической интеграции: историко-правовое исследование / М. Е. Кацин // Закон и жизнь. – 2014. – № 9, ч. 2. – С. 54–58.

8. Кацин М. Ю. Історико-правове значення Європейського співтовариства вугілля та сталі в процесі інституалізації європейської економічної інтеграції / М. Ю. Кацин // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: право. зб. наук. праць. – Маріуполь, 2014. – Вип. 7. – С. 210–217.

9. Кацин М. Ю. Проект Австро-Німецького митного союзу 1931 р. В контексті європейської економічної інтеграції / М. Ю. Кацин // Право України. – 2014. – № 12. – С. 178–188.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Katsyn M. The history of European Communities formation, law aspect / M. Katsyn // Держава і права в умовах глобалізації: реалії та перспективи : зб. наук. праць : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 16–17 квітня 2010 р.). – Сімферополь, 2010. – С. 442–443.

11. Katsyn M. The Neo-functional theory of the European integration / M. Katsyn // Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лютого 2013 р.): у 2 ч. – Л.: Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – Ч. 2. – С. 61–62.

12. Katsyn M. European Coal and Steel Community as the first supranational legal and political experiment / M. Katsyn // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О., 2013. – Т. 1. – С. 423–425.

13. Кацин М. Е. Правовая характеристика роли позитивной и негативной интеграции в процессе построения общего рынка ЕЭС (1957–1985) / М. Е. Кацин // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. ювілею акад. С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.) / за ред. В. М. Дрьоміна ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. – О., 2014. – Т. 1. – С. 316–319.

14. Katsyn M. Y. Austro-German Protocol concerning the creation of the customs union and its characteristics / M. Y. Katsyn // Правові проблеми цивілізаційного вибору України : матеріали «круглого столу», присвяч. 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О., 2014. – С. 223–225.

15. Кацин М. Е. Конвенция Оучи 1932 г. как инструмент европейской межгосударственной экономической интеграции в период между двумя мировыми войнам / М. Е. Кацин // Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення (5–6 грудня 2014 р.) / за ред. Т. О. Коломєць ; Запоріж. нац. ун-т. – Херсон, 2014. – С. 10–12.

16. Кацин М. Ю. Історико-правова характеристика економічного об'єднання Німеччини на початку XIX сторіччя в контексті загального процесу європейської міждержавної інтеграції / М. Ю. Кацин // Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.) / за ред. Т. С. Ківалової ; Міжнар. гуманітар. ун-т. – О., 2014. – С. 18–22.

17. Кацин М. Ю. Історико-правова роль «Європейського маніфесту» 1924 року в контексті розвитку європейської міждержавної економічної інтеграції у міжвоєнний період / М. Ю. Кацин // Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики (м. Львів, 26–27 грудня 2014 р.) : у 2 ч. – Л. : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – Ч. 1. – С. 20–22.

АНОТАЦІЯ

Кацин М. Ю. Європейська економічна міждержавна інтеграція (XIX ст. – поч. 30-х рр. XX ст.): історико-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12. 00. 01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса 2015.

Дисертація присвячена історико-правовому дослідженню європейської економічної міждержавної інтеграції (XIX ст. – поч. 30-х рр. XX ст.). Запропоновано авторське визначення понять: «економічна міждержавна інтеграція», «економічна міждержавна інтеграційна система». Проаналізовано різні форми економічних міждержавних інтеграційних систем, яких було вироблено протягом економічних міждержавних процесів, які мали місце в Німеччині, Австро-Угорщині та Італії протягом XIX ст., що свідчить про взаємозв'язок між економічною, політичною та правовою інтеграцією.

Запропоновано нове бачення ролі Ліги Націй та її структурних організацій, які відіграли важливу роль у процесі економічного зближення європейських держав. Протягом змістовних дискусій, що точилися за сприяння Ліги Націй, було сформульовано три механізми відновлення економічного міждержавного процесу в Європі: створення всеохоплюючого європейського митного союзу, укладення серії комерційних угод, які містили би положення щодо надання режиму найбільшого сприяння у торгівлі, створення міждержавних картелів.

Проаналізовано економічні міждержавні інтеграційні проекти міжвоєнного періоду. Досліджено Австро-Німецький митний союз 1931 р., Конвенцію Оучі 1932 р. як приклади європейської економічної міждержавної інтеграції на регіональній основі.

Ключові слова: режим найліпшого сприяння, митний союз, спільний ринок, внутрішній ринок, економічна міждержавна інтеграція, економічна міждержавна інтеграційна система, правова система, правова інтеграція, взаємодія правових систем.

АНОТАЦІЯ

Кацин М. Е. Европейская экономическая межгосударственная интеграция (XIX ст. – нач. 30-х гг. XX ст.): историко-правовое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12. 00. 01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация посвящена историко-правовому исследованию европейской экономической межгосударственной интеграции (XIX ст. – нач. 30-х гг. XX ст.). Предложено авторское определение понятий: «экономическая межгосударственная интеграция» и «экономическая межгосударственная интеграционная система». Проанализированы разные формы экономических межгосударственных интеграционных систем, которые были сформулированы в ходе экономических межгосударственных интеграционных процессов и имели место в Германии, Австро-Венгрии и Италии на протяжении XIX ст. Эти примеры демонстрируют взаимосвязь между экономической, политической и правовой интеграцией.

Предложено новое видение роли Лиги Наций и ее структурных организаций, которые сыграли важную роль в процессе экономического сближения европейских государств. В дискуссиях, которые имели место при поддержке Лиги Наций, были сформулированы три механизма возобновления экономического межгосударственного интеграционного процесса в Европе: создание всеобщего европейского таможенного союза,

заключение серии коммерческих соглашений, содержащих положение о предоставлении режима наибольшего благоприятствования, создание межгосударственных картелей.

Осуществлен исторический и правовой анализ экономических и интеграционных проектов межвоенного периода. Исследованы проекты Австро-Германского таможенного союза 1931 г. и Конвенции Оучи 1932 г. как примеры европейской экономической межгосударственной интеграции на региональной основе.

Ключевые слова: режим наибольшего благоприятствования, таможенный союз, общий рынок, внутренний рынок, экономическая межгосударственная интеграция, экономическая межгосударственная интеграционная система, правовая система, правовая интеграция, взаимодействие правовых систем.

SUMMARY

Katsyn M. Y. European Economic Interstate Integration (XIX – early 30-s of XX century): historical and legal research. – Manuscript

The thesis for the degree of Candidate of Law by the Speciality 12.00.01 – Theory and History of State and Law. History of Political and Legal Doctrines. National University «Odessa Law Academy».

This dissertation considers the historical and legal foundations of the European Economic Interstate Integration (XIX – early 30-s of XX cent.). This work defines the terms: economic integration process; and economic integration system. It also shows the different forms of economic integration systems, which were formulated during the economic integration processes, which took place in Germany, Austria-Hungary, and Italy, during the XIX cent. These examples demonstrate how economic, political, and legal integration, greatly influenced upon each other. The point is stressed that economic interstate integration systems lay behind the state-building or state-transforming processes, which took place in Germany, Austria-Hungary, and Italy at that time.

The end of WWI marked the beginning of discussions concerning the renewal of European interstate economic integration, which had been suspended because of military action and economic nationalism between rival countries. Among the intellectual elite of that time, it was generally understood that tariff barriers and other obstacles, which hampered interstate trade, had to be removed, before the integration process could be resumed. But, the majority of European governments were not ready to abandon their protectionist economic policies. They were more concerned about guarding their independent national markets, than about creating a single European market. In the course of these events, some governments decided to act independently, by pursuing closer economic alliances with neighboring countries. Moreover, WWI caused

a process of decentralization of several European empires, which resulted in the emergence of twenty new states.

In 1929, the French Minister for External Affairs, A. Briand, proposed the creation of a common market for a 'rational organisation and commodity circulation' in the framework of a European Federal Union project, by means of progressive liberalization and methodological simplification of the movement of goods, capital, and people'. Also, in its memorandum, A. Briand underlined the necessity of counter-proposals from European states for the effective realization of this project.

New perspective is suggested whereby the League of Nations and its Economic and Financial committee played significant legal and political roles in the process of the economic rapprochement of European states. During wide-ranging discussions, conducted under the auspices of the League of Nations, three mechanisms were put forward in respect of launching economic integration among European states: the creation of an all-European customs union; the conclusion of a series of bilateral agreements which would contain the 'most-favored nation' clause; the creation of interstate industrial cartels.

Such diversity in views was explicitly shown during the World Economic Conference, which took place in Geneva in May 1927, under the auspices of the League of Nations. Representatives of 50 countries brought together 194 experts, including: merchants, financiers, industrialists, economists, agriculturalists, officials with experience of commercial policy, and representatives of worker's and consumer's organizations.

Therefore, the final report of the conference proposed a comprehensive programme of economic rapprochement of European states. Thus, it was stressed that harmful effects upon production and trade were the result of high and constantly changing tariffs, and inequalities in trading conditions. Taking this into account, the conference decided to put an end to the increase in tariffs and to move in the opposite direction. In order to reach this ambitious goal, the Conference recommended that nations should take steps forthwith to remove or diminish those barriers that gravely hampered trade.

Also, special attention is paid to the historical and legal analysis of integration projects undertaken between WWI and WWII. The Austro-German Customs Union project of 1931, and the Ouchy convention of 1932, were examples of European economic interstate integration suggested on a pro rata basis.

Key words: most-favoured trade regime, customs union, common market, internal market, economic interstate economic integration, economic interstate integration systems, legal system, legal integration, interaction of legal systems.